

Quod de deo loquens, nunc plurali, nunc singulari numero utitur Aristoteles, & quod rerum omnium perfectionem, ac finem ultimum in trinitate ponit.

Nunc patet, cur in plurali sermonem protulit, cum non multo post, in hoc ipso libro, de summo & uero deo, egressus loqueretur. Quas ob res inquit, neque in loco sunt, quae illic sunt, nec tempus senescere ipsa facit, nec est ullius eorum, quae ultra extremam rationem ordinata sunt, ulla mutatio, plurali enim non alia ratione numero usus est; nisi quia tria esse deum subintellexit, nam quae dicuntur, nulli omnino rei nisi uero deo conuenire, in superioribus explanatum latius est, sed sicut propter trinitatis numerum pluraliter multotiens de deo uero loquens protulit sermonem, sic in hac ipsa digressionem, unitatem eius ostendere uolens, singulari utitur numero, dum inquit, rationibus semper apparent, quia deum immutabilem esse necesse est, & omne primum atque summum, Attestatur autem dictis quod ita se habeant, quia nec aliud melius est quod mouebit (esset enim illud diuinitus,) nec malum ullum habet, nec indigens ullorum bonorum suorum est, cum igitur in eodem fere orationis contextu, semel egressus ita de deo uero loquatur, ut nunc pluralis nunc singularis numerus uerbo, non proprietates quasdam, non potestates dei, sed ipsum proferat, & primum quae illic sunt extra primam rationem, quasi plura sunt, deinde immutabilem deum, & nullius egentem, quasi unus sit

dicat, quid aliud significare uoluit, q̄; deum unum & trinū esse! nihil profecto. Ego aut̄ hac in re, ita curiosus sum, ut etiam illud maximū esse putem momenti, q̄ cum deum necessario immutabilem esse dixit & omne primum atq̄; summum statim apposuit, nullum enī primum, nullum summū, immutabile est præter unū deū, nam quæ summa, & prima in aliquo genere sunt, mutabilia necessario sunt, naturam enim generis sui sapiunt, nec est res ulla, quæ mutari nequeat, præter uerum deum, q̄ nō est primus rerum quasi coordinatus, sed absolute primus, nec comparatione summus, nec in ordine rerum, sed extra omnia, id enim sibi uult quod extra cælum & ultra primam rationem, deus sit. Si ergo solus deus, secundum ueritatem, quā etiam ipse gratia dei cognouit immutabilis inuēitur, quid erat opus, quasi plura immutabilia sint, quasi plura summa, quasi plura prima sic sermonem proferre, ut deū solum immutabilem asserat, & omne summum atq̄; primū undiq̄; profecto coarguitur, & trinum & unum esse deū subintellexisse. Accedit quod a deo trinitatis afficitur nonnū, ut hinc ego ipsum, ad constituenda, tria omnium rerum naturalium prima principia profectū esse contenderim, quam mirabilem affectionem suam, in problemate nono. x x y i i. particule ostendit, nam cum rimaretur, cur nō æternus boreas nunq̄; tertiam lucē excedat. Inter alia hæc adiecit, omnia uero in tribus finem assecuntur, & minima in prima trinitate. Quare hic quoq̄; spiritus, cultus adorationis, uelut græce dicam, latriæ uerba, quæ soli deo debentur. Hæc mihi ni

dentur, quæ res expressius lingua græca significatur, teluisthe enim finem, perfectionem, terminumque assequi, quo singula tendunt significat, in trinitate assequuntur, omnium profecto rerum, finis ultimus & bonum extremum trinitas est, nam si non sit, non erit ratio qua re in tribus omnia finem suum assequuntur, sed ultimis finis & primum principium re idem est, quod artes omnes & natura ipsa ostendit, ut & in artibus homo laculum, homo nautem, homo domum condit, & homo finis horum omnium ultimus est, & in natura finis efficiens & forma, ipso Aristotele teste coincidunt, id est ratione sola distincta, re unum sunt, liquido igitur trinitatem, omnium rerum esse principium & bonum extremum, hoc est finem ultimum docet Aristoteles, præterea finis ultimus simpliciter, prima etiam omnium efficiens causa est, & prima omnium efficiens causa, ultimus omnium finis necessario, sed finis est qui expetitur, trinitas uero prima, ergo ab omnibus, duce natura expetitur, id omnium perfectio est, & quod alicuius perfectio est, id beatitudo quoque ipsius, id enim nos quod perficit, trinitas ergo beatitudo atque perfectio rerum, susceptivarum omnium est, hæc profecto uerba latine sunt, quem uero maiorem cultum, quam insigniorem possumus, deo adorationem mortales offerre? que sinceram confessionem, quod ipse & primum principium & ultimus finis rerum omnium? profecto nullam. Hic si essem platonius, uolumen & quidem magnum, conficerem, dum de natura numerorum & de causa, cur isti potissimum & non alii scripti sunt uerbosius, ut ipsi solent disserere.

rem, trium enim dierum spacio nocturnus boreas finem suum assecutus, ulterius flare non potest, quia cum sit minimarum uirium, in prima trinitate perficitur, problema uero istud nonnum posuit, idest in secunda trinitate, quam si triplicaueris. $xxvii$. tertiae trinitatis ab unitate profecto numerum inuenies, qui huic est attributus particulae, ita totus numerus ab unitate profectus & trinitatem ter reddit & unitatem, propter indiuisibilitatem, conuoluitur & quasi a linea in latitudinem, & inde ad profunditatem corporisq; soliditatem, & quidem equaliter, equalem, equaliter, sic enim cubum appellant, peruenisse, perspicitur, cum arithmetica faciat proportionem, linearis est in se ductus nouenarius, quadratam superficiem genuit, inquam rursus, multiplicatus. $xxvii$. cubum, equaliter equalem, equaliter produxit. Quare & numeri & ductio & similitudo corporis relata, unitatem & trinitatem summi dei multotiens figurauit. Casu hoc, non Aristotelis, comprobatione factum clamabunt platonici, ego contra, obseruatione propter affectionem, trinitatis factum contemderim, & si reclamabunt, quaeremus cur cum huiusmodi expositionibus magna pars philosophiae suae confietur, saltem semel tale quid nobis quoq; perstringere non licebit, sed ad alia iam transeundi tempus est, satis enim ad apertum est unitatem & trinitatem, trinitatisq; summi dei ordinem Aristoteli profiteri, idq; tum temporis uestigio, tum sacrificiis falsorum deorum, tum appellatione summi dei, modo plurali, modo singulari, tum quod finem ultimum, & primum principium re-

rum omnium trinitatem, in unum & re & nomine re-
ductam, ante oculos positum est, nomine, quia trini-
tas non absolute tria sed tria in uno, & unum in tribus,
significat, re, quia quodcumque trinitatis uestigium, ca-
pies, una id in re fundari necesse est. Vbi similia his
apud Platonem inuenies? nullibi certe, oia enim uolu-
mina eius demonibus, diis execrabilibus, sacrificiis san-
guine belluarum refertis & maleficis denique artibus re-
pleta sunt, sed multos ueritatis alumnos, a platonice &
post saluatoris tempora, fuerunt deceptos fuisse arbitror,
omnes enim penes ut christianismum euerterent, non ut
Porphyrus aperte christo contradicere studuerunt,
sed callide atque blande concurrentes, uniuersam christi
doctrinam, a Platone profusam, suadere homini-
bus nixi, facile quod uoluerunt, ab imperitis assecuti
sunt. Sed inter alios Proculus maxime atque Numenius,
quorum alter tres trinitates, & nouem ordines in diuinis
Platonem posuisse conatus ostendere, ipsa re manifestum
fecit areopagite Dionysii uiri omnino celestis libros fur-
to sibi arrogasse, praesertim cum sepius eisdem uocabu-
lis abstractis atque inusitatis quibus etiam dyonysius uti-
tur. Numenius uerba scripturae tam nouae quam ueteris ac-
cipiens, Platonisque accommodare uerbis simulans, decer-
pit, nunquam enim tria simul, rarissime duo, sed plerumque
singula aliud, aliunde a Platone uerbum recolligens,
nec locus unde sumpserit nominans ita conglutinat, ut
Plato, ea scripsisse, quae retulit, euangelium iis uideri
facile possit, qui platonicos huiusmodi, magis quam Plato-
nem ipsum hauserunt. Qua quidem ex re, ingens christi

stianis omnibus, allatum est, detrimentum, græcis uero
a deo magnū, ut nullum, aut dici, aut excogitari, aut
fingi maius queat, quod in huius uoluminis exitu, plu-
ribus explicabimus.

Quod amore ueritatis labor hic auctori susceptus sit
it, & de potestate nonnullorum uerborum.

Nunc tertiā huius uoluminis partem aggressu
ri prefari breuiter licet, ueritatis amore id no-
bis opus susceptum fuisse, quā tantū cupimus
manifestā oībus esse, ut neq; obtrektorū, quos multos
aut Platonis reuerētia, aut ardēti cōmotos iuidia fore
suspiciamur, linguā timuerimus, neq; laborē, senes egro-
tiq; recusauerimus, q̄ tāto maior est, quāto iaudita peni-
tus apud cōmētatores Aristotclis excogitasse uidemur, ita
& noua nos dicere plurimi accusabūt, & accusādo ma-
gnitudinē laboris ostendent, & difficultate operis fer-
uorē, quo cōmoti sumus, sub aperiet, quippe quibus cō-
cedere necesse est noua nos hęc adinuenisse Aristotclis
q; uere accomodasse. Sed hęc omnia nunime nos tur-
bāt. Quid enim ad nos, si nec græcorum adhuc aliquis,
nec arabum, nec latinorū, hęc animaduertit, dum nos
hęc recte, ac uere animaduertimus? hoc profecto
non nihil potius laudis q̄ uituperatiōis attulerit, quod
magno ueritati aīo, soli hac uia opitulati sumus, quæ
tantum potest aduersus impios atq; infideles, ut nulla
excogitari efficacior uia humanitas possit, quæ quāto
noua magis est, tanto magis quia diu latuit, forsā mo-
uebit.

uebit indigne forentibus bonis, quod aristotlica hæc,
et uera professio tardius fulxerit. Dicturi autem nunc
sumus, quod Aristoteles à nihilo creata esse à summo
deo uniuersa censuit, idque, quoniã per maxima res erat,
et phýlosophantibus illo tempore incredibilis, non ex
presse ullo in loco dictũ, et tamen si omnes ubi hæc de
re mentio fit, locos simul collegere, nihil aliud uoluisse
ostenditur, immo non est opus cuncta cõquirere, Vniuer
si enim id laboris et nunquã in finẽ exituri esse uide
tur, sed solum si pauca paucis apposueris, ueritas exili
te oculis cernetur, primum igitur, ut quod ordinatius fie
ri potest, tam arduam rem, tamque corrusam, non Aristo
telis ipsius culpa, sed cum posteriorũ ferẽ omnium, tum
maxime rerum ipsarum difficultate in lucem protraha
mus, pauca de nõnullorũ parte uerborũ prelibabimus,
deinde rem ipsam, ut cunquod contigerit, locis ac uerbis
ipsius philosophi in medium, quasi testibus citatis, ante
oculos ponemus, creare, facere, generare, producere,
ceteraque huiusmodi uerba omnia ex materiae potentia
prodire aliquid apud ueteres significabãt, nã cũ produ
ctio ex nihilo simpliciter penitus esset illis ignota, nõ
potuit ignotæ rei uerbũ aliquod accommodari, sed do
ctores ecclesiæ recepta, creãdi uerbũ aliquãto post
Constantini principis piissimi tempora, in eã potestate
acceperũt. Testatur id Nýcenæ Sýnodi symbolum, in
quo factor omnium, non creator, deus predicatur. Te
statur Lactãtius qui, grecos imitatus, libellum de opifi
cio scripsit hominis, nã cũ greci quoque ante Constan
tini tempora, uerbũ huic rei propriũ, nullũ accommoda

H

rent rei, postea magnitudine admoniti demeritum ei no-
men attribuerunt, id latine opusculum dicitur. Verum quor-
um niam nimium anguste id proferri solet, non enim tantum uo-
cum multitudinem, hic habemus, quanta opus scripto-
ribus est, hoc reiecto uocabulo, creandi uocem, loco ip-
sius admiserunt, quae longa iam et trita consuetudine
sic firmata est, ut parum aduertentibus nunquam aliud si-
gnificasse uideatur, hac de causa uir iste aristoteles, di-
co ad pandenda naturae secreta et ad excolenda, inue-
niendi iudicandiq; artibus hominum ingenia, diuinitus
ipsis data, factum, genitum, creatum, a deo caelum et
quae caelum consequuntur, sicut motus et tempus aper-
te negat, quod multi et maxime platonici rudes atq;
indocti homines audientes, nullo pacto a prima causa
dependere mundum credidisse Aristotelem somniarunt.
Quod ideo quasi portentum dictum mihi uidetur, quod
ubicumq; hac de re tractat Aristoteles, aperte ostendit,
nunquam aliter se, qm nos diximus uerba quae diximus,
eisq; similia capere. Patet id a primo de caelo et mun-
do, patet a multis metaphysicorum locis, sed nobis habu-
de superq; erit statim ab initio octauae physicom hoc
approbare, dicimus ergo iquit, motum esse mobilis ex
thielechia inquam mobile. Quare necesse est res esse,
quae possint per singulos motus moueri, q libet et absq;
definitione motus fatebitur, necessarium esse moueri,
quod per singulos motus moueri possibile est, ut puta
alterari alterabile, ferriq; per locum, quod mutabile est.
Itaq; oportet antea esse combustibile qm comburatur et co-
bustum ante qm comburat, necesse igitur haec quoq; aut

facta fuisse aliquādo cum non fuissent, aut esse perfe-
ta, quod si unūquodq; mobiliū factum est, necesse est
ante acceptam aliā fuisse mutationē, motumq; aliū, quo
factū idest, quod possibile est moueri aut mouere neces-
sarium esse hic ostendit, nihil fieri ex nihilo, quoniam fie-
ri, gigni, creari & similia, motum & tēpus supponūt.
Quare sequitur, si quisquā ex nihilo simpliciter gigni
quidpiā asserat, eum in seipsum cōcidere, ac sibi ipsi re-
pugnare, ut si motum diceret, aut tēpus factum esse,
motum & tēpus fuisse, anteaq; esset contenderet, nā
cū fieri nihil possit nisi ex materia, hinc uero nihil fiat
nisi mutatiōe quadam materie, mutari autem absq; ma-
terii nihil possit, nec motus intelliigi absq; tempore queat,
necessario sibi ea regnat oratio, qua ex nihilo factū
quicquā asseritur, quod undiq; penē patet, sed maxime
ex primo phýsicorum, sicut ex quarto primi de celo
ac mundo ipse testatur capitulo, omne iquit quot gigni-
tur ex contrario & subiecto quodā gignitur eorum,
piturq; similiter subiecto quodam, & a cōtrario in cō-
trariū, ut in primis sermonibus dictum est, & paulo
post, hic uere inquit, uidelicet celo, nihil est inde fa-
ctum sit, non est opus plura colligere, nemini enim cui
paulo familiarior Aristoteles sit, dubium esse potest, uer-
ba huiusmodi omnia nunquā aliter penes ipsum, q̄s si-
cut diximus, accipi solere. Quoniā igitur factum esse
mundum negat, consequenter, etiā in hac significatione
uerbi efficientē aliquā eius causam esse, secūdū ipsum,
negabimus, & tamen imediate à primo principio depen-
dere & secūdum esse, & secūdum uiuere illum ipsum

H ii

secuti, predicabimus, qui autem à prima causa, sic secundum esse dependet, hic profecto est immediate ab ipsa prima causa huius esse ipsum, à prima causa similiter est, cuius porro esse ipsum à prima causa sic est, hic non ex potentia materiae motu, ac tempore operantibus euocatus, sed à nihilo simpliciter per creationē productis, per creationē dico, ea potestati uocabuli quā nunc omnes christi cultores intelligunt. Nec obstat quia perpetuum esse asserit, quo uerbo id significatur quod ita semper est, ut nunquā fuerit tempus nec sit, nec futurum sit, in quo non sit, sicut ab ipso in eodem octauo physicorū exponitur. Quod si hoc impossibile inquit, patet quod motus perpetuus sit, sed non ut aliquādo esset, aliquādo minime, perpetuum igitur mundum, ac cælum perpetuum, motū et tempus dicit aperte, primum autem principium non perpetuum, sed eternū, eternū enim proprie appellat, quod simul totum est, quod nullā habet extensionē, et tamen omnia continet, sicut in primo de cælo explicatur, sed inalterabilia impassibiliaque ait, sunt illa uidelicet, quæ sunt ultra extremam lationē, et optimā atque sufficientissimā habent uitā totā eternitate perdurant. Hoc enim nomen diuinitus dictum à priscis est, finis enim qui tempus uitæ cuiusque continet, extra quod secundum naturam nihil est, æon singulorum uocatur, eadem autem ratione totiusque cæli finis, finis etiā, qui uniuersum tempus infinitatemque continet æon est, nomenque ab æi græce, quod est latine semper, accepit. Est enim immortalis atque diuinus, unde cærorum quorundam perfectius, quorundam imperfectius, et esse, et uiuere ipsum dependet, et

spicuum hinc est, q̄ æon græcè dupliciter, secundū ip-
 sum capitur. Primum cōmunius pro toto, cuiusq; rei na-
 turalis spatio extra quod nihil est, deinde proprie pro fi-
 ne, qui uniuersum tempus infinitatēq; cōtinet, quē la-
 tini finē, æternitatem appellant, hæc tota simul est, nul-
 lam enim habet extensionem, ut in duodecimo metha-
 phýsicorum legitur, uita inquit & æternitas tota simul
 & semper exiliens in deo, non est ergo in ipso extensa
 duratio, sed stabilis semper, ac imutabilis permanet,
 ita ut ipsum semper, quod de æternitate dicitur, uere
 semper sit, quia idem, quia immobile, quia diuinum, à
 quo tempus omne, ac omnis infinitas tēporis, quæ extē-
 sa est, aut potius fluens, & non permanens continetur
 atq; dependet. Quod ut facilius intelligatur, sit æon hic
 diuinus idem, æternitas, primi p̄icipii imobilis, linea,
 b, c, tangēs uolubilē globū, t, a, in p̄cto, c, quod qua-
 si nūno ubicumq; globum tetigerit p̄ctum afficiat.
 Cuius igitur globus in perpetuū motu equali circa idē
 cētrum, moueatur, describit necessario, c, p̄ctū, æter-
 nitatis in globo circulum, c, a, quem pro tempore capi-
 mus, quare sit c, a, circulus in globo infinities reuoluto
 descriptus ab ipso, c, p̄cto, producitur, atq; ideo ue-
 re ab ipso uel etiā à linea b, c, quæ nō differt extensiuē
 à p̄cto c, alius hæc intelligenda sunt, q̄ scribi, dici
 ue possunt. Contineri atq; inde dependere dicitur, sic
 tempus, quamuis infinitum sit, in æternitate tamē con-
 tinetur & inde dependet.

Quid Aristoteles senserit de productiōe m̄di.

H i i i